

(เอกสารประกอบการสอนสตรีศึกษา)

โดย ฉลาดชาย รมิตานนท์

ศูนย์สตรีศึกษา

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อุดมการณ์ “ลูกผู้ชาย” และ “ลูกผู้หญิง”^{*}

(Ideologies of masculinity and femininity)

ทฤษฎีต่างๆ ของสังคมวิทยากระแสผู้ชาย ล้วนสนับสนุนและให้ความชอบธรรมต่อการกดขี่และขูดรีดผู้หญิงโดยผู้ชาย ในขณะที่อ้างว่าเป็นทฤษฎีที่เป็น “ของจริง” แต่นักสตรีนิยมก็โต้แย้งว่าทฤษฎีกระแสผู้ชายเหล่านั้น แท้จริงแล้วก็ล้มเหลวในแง่ของการผ่านคุณลักษณะสำคัญๆ ที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นทฤษฎีที่จะนำไปสู่ความรู้ที่พอเพียงและใช้ได้ ทั้งนี้เพราะทฤษฎีเหล่านั้นล้วนถูกโต้แย้งได้และเป็นทฤษฎีที่ผิดพลาดอีกด้วย ดังนั้นมันจึงทำหน้าที่ในการให้ความชอบธรรมกับตำแหน่งแห่งที่ในสังคมที่ด้อยต่ำด้อยกว่าของผู้หญิง

คำว่า “อุดมการณ์” ในที่นี้เราหมายถึงแบบแผนของความคิดความอ่านต่างๆ (เช่น ความรู้แบบสามัญสำนึก) ทั้งที่มีลักษณะอ้างว่าเป็นข้อเท็จจริงและประเมิน (both factual and evaluative) ที่ตั้งใจที่จะอธิบายและให้ความชอบธรรมกับโครงสร้างและวัฒนธรรมของกลุ่มหนึ่งและสังคม โดยที่แบบแผนของความคิดเหล่านั้นทำหน้าที่รับใช้ความถูกต้องชอบธรรมกับการกระทำต่างๆ ของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแบบแผนทางความคิดนั้น อุดมการณ์จึงทำหน้าที่กำหนดรูปร่างของความรู้สึกต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ความคิดและการกระทำต่างๆ ของเรอีกด้วย อย่างไรก็ตามต้องจำไว้ว่า ความรู้ที่เกิดจากอุดมการณ์นี้เป็นความรู้ที่ลำเอียง ไม่เป็นกลางหรือไม่ก็เป็นความรู้แบบเลือกเอามาใช้ตามใจชอบ ดังนั้นความรู้แบบนี้ในบางครั้งจึงทำให้เกิดมีการบรรยายและคำอธิบายต่างๆ เกี่ยวกับโลกทางสังคมที่มีลักษณะขัดแย้งกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นอุดมการณ์ใหญ่ครอบงำอุดมการณ์อื่นๆ ยังทำหน้าที่ในการสร้างมิติบางมิติของโลกทางสังคมว่าเป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติและครอบจักรวาลหรือเป็นสากล ดังนั้นคำอธิบายเกี่ยวกับมิติต่างๆ (หรือเรื่องราวเหล่านั้น--ผู้เรียบเรียง) จึงไม่อาจถูกตั้งคำถาม หรือท้าทายได้แถมเปลี่ยนแปลงก็ไม่ได้อีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้ เพราะมิติต่างๆ ของชีวิตทางสังคมของมนุษย์ที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยอุดมการณ์ว่าเรื่องธรรมชาติและ เป็นสากล้นนั้นจะถูกคุ้มครองจากการตั้งข้อหาในฐานะว่าเป็นสิ่งสร้างทางสังคม ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่ามีอุดมการณ์เรื่องความเป็นลูกผู้ชาย—ลูกผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่ไม่จำเป็นต้องให้อธิบายที่สอดคล้องกันอยู่หรืออยู่กับร่องกับรอยเสมอไป แต่ทว่าก็ดำรงอยู่ได้อย่างเข้ากันได้ดีในการก่อรูปเป็น “อุดมการณ์ที่ครอบงำ” (ตัวอย่างในวัฒนธรรมไทย

* เก็บความและเรียบเรียงจาก Abbott, P., และ Wallace, C., eds. An Introduction to Sociology : inist Perspective, 1999, p. 9-11.

เปรียบเทียบเปรยว่า “ชายเป็นข้างทำหน้า หญิงเป็นข้างทำหลัง” ในความหมายว่า ทั้งชายและหญิงต่างก็เป็น “ทำข้าง” เหมือนกัน แต่ก็ไม่เหมือนกัน ทว่าดำรงอยู่ร่วมกันได้ เป็นต้น—ผู้เรียบเรียง) หนึ่ง ควรตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่าอุดมการณ์ที่เป็นอุดมการณ์ครอบงำหรืออุดมการณ์หลักในสังคม (เช่นอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่—ผู้เรียบเรียง) สามารถนำเสนอตัวเองหรือเสนอคำอธิบายตลอดจนความรู้ต่างๆ ว่าเป็นเรื่องธรรมชาติและเป็นสากลได้ง่ายๆ นั้น เป็นเพราะว่าอุดมการณ์เหล่านั้นถูกผลิตและผลิตซ้ำโดยผู้ที่อยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่มีอำนาจ เพราะฉะนั้น นักสตรีนิยมจึงลุกขึ้นมาโต้แย้งว่า การกีดกันผู้หญิงออกจากตำแหน่งแห่งที่ที่มีอำนาจและออกจากการผลิตสร้างความรู้จึงมีความหมายว่าอุดมการณ์ผู้ชาย สามารถนำเสนอตนเองว่าเป็นความรู้สากลได้ตลอดมา อย่างไรก็ตาม นักสตรีนิยมก็ไม่ยอมแพ้แต่ได้ลุกขึ้นท้าทายและยังคงท้าทายอุดมการณ์ต่างๆ (ปิตาธิปไตย/ชายเป็นใหญ่) คือความคิดเห็นทั้งหลายที่สนับสนุนความยิ่งใหญ่สูงสุดของเพศชาย (male supremacy) โดยการโต้แย้งว่าอุดมการณ์หลักที่มีลักษณะชายเป็นใหญ่ทั้งหลายไม่เป็นธรรม ไม่เป็นกลางและบิดเบือน แต่ที่อุดมการณ์เหล่านี้มีอำนาจอยู่ได้ก็เพราะพวกผู้ชายอยู่ในตำแหน่งต่างๆ ทางอำนาจและพวกเขาสามารถใช้อำนาจที่ทำให้ความรู้ของนักสตรีนิยมกลายเป็นความรู้ชายขอบไปเลย

หนึ่ง คำว่าอุดมการณ์ในที่นี้มองว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยประกอบขึ้นด้วยชุดของความเชื่อต่างๆ ที่ถือว่าเป็นสามัญสำนึก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นความรู้ที่ถือว่าใช้ได้ หรือ practical knowledge หรือความรู้สามัญที่เป็นพื้นฐานของการกระทำนั่นเอง ตัวอย่างเช่น อุดมการณ์ต่างๆ ทางด้านครอบครัว (familial ideologies) นำเสนอภาพของครอบครัวเดี่ยวหรือ nuclear-family ซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูกที่ยังต้องพึ่งพาพ่อโดยอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน โดยภาพนี้มีพ่อหรือผู้ชายเป็นผู้จัดหาทางเศรษฐกิจ (economic provider) เช่นเป็นผู้หาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว มีผู้หญิงหรือแม่เป็นผู้ดูแลภายในครัวเรือน (carer in the domestic sphere) โดยสื่อความหมายว่าครอบครัวแบบนี้เป็น “ธรรมชาติ” (คือมีรากฐานมาจากชีววิทยา) และเป็นสถาบันสากล เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้น รูปแบบของการดำรงชีวิตครอบครัวแบบอื่นๆ ซึ่งเป็นทางเลือกต่างๆ ถูกนำเสนอในฐานะที่เป็นรูปแบบต่างๆ ที่เบี่ยงเบน โดยกล่าวหาว่าเป็นรูปแบบที่พยายามเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ หรือไม่เป็น “ธรรมชาติ” นั่นเอง อย่างไรก็ตามอุดมการณ์ต่างๆ ล้วนปิดบังข้อเท็จจริงที่ว่าอุดมการณ์เหล่านั้น แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากสังคมและให้ประโยชน์กับคนบางกลุ่มบางพวกมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ในที่นี้เมื่อพูดถึงครอบครัวเดี่ยวที่มีพื้นฐานอยู่บนการแบ่งงานกันทำตามเพศดังกล่าว จึงเป็นนิยามครอบครัวที่ตอบสนองหรือรับใช้ผลประโยชน์และอำนาจของผู้ชายและการพัฒนาทุนนิยมมาโดยตลอด

กระนั้นก็ตาม อุดมการณ์ต่างๆ ก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่เปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆ และก็ยังคงเปลี่ยนแปลงต่อไป และที่สำคัญอุดมการณ์ทั้งหลายสามารถถูกขัดขึ้นต่อต้านโดยกลุ่มทางสังคมต่างๆ เช่น กลุ่มผู้หญิง กลุ่มชายรักชาย คนจน ชนกลุ่มน้อย การท้าทายและขัดขึ้นอุดมการณ์ต่างๆ ที่มีลักษณะปิตาธิปไตยหรือชายเป็นใหญ่จากฝ่ายนักสตรีนิยม คือการแสดง

ให้เห็นว่าอุดมการณ์เหล่านั้นไม่เป็นธรรม ไม่เป็นกลาง เข้าข้างผู้ชายและเป็นทัศนะที่มองโลกแบบบิดเบือน จากนั้นนักสตรีนิยมก็พยายามที่จะแทนที่อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ต่างๆ ที่มีลักษณะขาดๆ เกินๆ นี้ด้วยความรู้ที่สมบูรณ์และลึกซึ้งละเอียดลออมากกว่า กล่าวอีกอย่างหนึ่ง อุดมการณ์ต่างๆ ที่เป็นปิตาธิปไตยส่งผลประการหนึ่งที่สำคัญคือ อำนาจการดำรงอยู่ของอำนาจผู้ชาย กล่าวคือผู้ชายนิยมตนเองว่ามีอำนาจเพราะถือว่าพวกเขามีความสามารถที่จะเป็นนายหรือควบคุมธรรมชาติ – คือเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือหรือ dominant พร้อมกันนั้นก็ถือว่าผู้หญิงนั้นเป็นเพราะพวกเขาเป็นเพศที่มีบทบาททางชีววิทยาในการเจริญพันธุ์ จึงถูกกำหนดนิยามให้ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าผู้ชาย ดังนั้น จึงสมควรหรือถูกต้องแล้วที่พวกเขาควรจะอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ชาย ด้วยเหตุนี้อุดมการณ์ลูกผู้ชายจึงยืนยันและเสริมสร้างสถานภาพในการเป็นผู้ครอบงำของผู้ชายด้วยการลดคุณค่า (devaluing) งานและหน้าที่ต่างๆ ทางการเจริญพันธุ์ของผู้หญิง แต่ในขณะเดียวกันก็นำเสนอว่างานของผู้ชายมีความสำคัญทางวัฒนธรรมและเป็นสิ่งจำเป็น เพราะฉะนั้นความเป็นผู้ชายหรือลูกผู้ชาย (masculinity) หรือ “ผู้ชาย” จึงถูกนำเสนอเป็นความรู้แบบสามัญสำนึกทั่วไปว่าเท่ากับพื้นที่สาธารณะ กล่าวคือเป็นลูกผู้ชายหรือเป็นผู้ชายจึงเท่ากับเป็นคนที่ทำสิ่งต่างๆ ที่สำคัญๆ นอกพื้นที่บ้านหรือครัวเรือน เป็นคนที่ทำงานของผู้ชายนั่นเอง

ในบางประเทศ บางสังคม ผู้หญิงถูกเกณฑ์หรือถูกบีบให้ออกมาทำงานในพื้นที่สาธารณะเช่นเดียวกับผู้ชาย เช่นออกมาเป็นกรรมกร เป็นแรงงานในตลาดแรงงานแบบเดียวกับผู้ชาย แต่การออกมามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะเช่นนี้ก็ไม่ได้มีผลทำให้เกิดการ “ปลดปล่อย” ผู้หญิงให้เท่าเทียมกับผู้ชาย ดังเช่นที่พวกมาร์กซิสต์และนักสังคมนิยมที่กักเอาว่าเป็นเช่นนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าการแบ่งงานกันทำตามแบบปิตาธิปไตยที่ยังคงครอบงำอยู่ในบ้านก็ดี และสมมุติฐานต่างๆ แบบปิตาธิปไตยซึ่งแพร่หลายอยู่ในสถานที่ทำงานและชีวิตสาธารณะ (public life) ก็ดี ยังมีอิทธิพลแน่นอนอยู่ เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย (เช่น กฎหมายแรงงานหรือการยอมให้ผู้หญิงเป็นรัฐมนตรี อธิบดี ปลัดกระทรวง นายพล ฯลฯ) แล้วเอาผู้หญิงเข้าไปใส่ในตำแหน่งต่างๆ เหมือนกับผู้ชายเท่านั้นที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ต่างๆ ของผู้หญิงอย่างอัตโนมัติ สิ่งที่เป็นและสำคัญยิ่งกว่านั้นคือ ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของอำนาจและวิถีทางที่ระบบเพศ เพศสภาวะ ก่อรูป หรือเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจนั้น การจะสร้างความเข้าใจที่ว่านี้ได้ย่อมหมายความว่าต้องสร้างความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งที่เรียกว่าพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะจากมิติมุมมองของนักสตรีนิยมขึ้นมาท้าทายและทดแทนความรู้แบบชายเป็นใหญ่นั่นเอง

ในการสร้างความรู้จากมุมมองของผู้หญิง นักสตรีนิยม ได้ท้าทายความเชื่อที่ระบุว่าชีววิทยาคือชะตากรรม หรือ “biology is destiny” มาโดยตลอด พวกเขาได้โต้เถียงว่าความแตกต่างทางชีววิทยาทั้งหลายทั้งปวงระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงนั้นไม่สามารถอธิบายบทบาททางสังคมต่างๆ ของผู้หญิงได้ บทบาทเหล่านั้นจำเป็นจะต้องได้รับการอธิบายหรือทำความเข้าใจใน

ฐานะที่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างทางสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องอธิบายด้วยคำอธิบายทางสังคมวิทยา ไม่ใช่คำอธิบายด้วยชีววิทยา อนึ่ง อาจมีความแตกต่างทางกายภาพหรือทางอวัยวะต่างๆ ระหว่างเด็กผู้ชายกับเด็กผู้หญิงซึ่งก็มีความสำคัญอยู่ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือวิถีทางที่ความแตกต่างเหล่านั้นถูกมองและได้รับคำอธิบาย ซึ่งนำไปสู่วิถีทางที่เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงถูกอบรมบ่มนิสัยหรือ “socialised” ไปสู่สิ่งที่สังคมมองว่าเป็นพฤติกรรมตามเพศที่เหมาะสมและพฤติกรรมที่สังคมเห็นคุณค่าต่างหาก นั่นก็คือ พ่อแม่ก็ดี ญาติพี่น้องก็ดี ครูก็ดี ชุมชนก็ดี สังคมก็ดี ต่างล้วนปฏิบัติต่อเด็กผู้ชายกับเด็กผู้หญิงแตกต่างกัน รวมทั้งมีความคาดหวังว่าพวกเขาและพวกเขาควรมีพฤติกรรมอย่างไร ดังนั้น พฤติกรรมต่างๆ ที่ถูกคาดหวังของเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงจึงได้รับการสนับสนุนและเสริมพลังโดยผู้ใหญ่ทั้งหลายที่เด็กเหล่านั้นสัมพันธ์ด้วย รวมทั้งบรรดาสถาบันต่างๆ (เช่น โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ฯลฯ) ที่พวกเขาและเธอเป็นสมาชิกอยู่ ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะป็นรายการโทรทัศน์ก็ดี แบบเรียนในโรงเรียนก็ดี วารสารต่างๆ ก็ดี ล้วนแสดงตัวเป็นตัวแทนทางบทบาทให้กับเด็กชายและเด็กหญิง พวกเขาและพวกเขาที่ไม่ทำตัวสอดคล้องกับบทบาทตัวแบบนั้นก็มักจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ ถูกควบคุม ถูกตำหนิต่ำว่า โดยบรรดาผู้ใหญ่ เด็กผู้ชายที่แสดงพฤติกรรมอะไรที่ผู้ใหญ่มองว่าเป็น “ผู้หญิง” ก็อาจถูกประทุษร้ายว่า “หน้าตัวเมีย” ส่วนเด็กผู้หญิงที่แสดงพฤติกรรมที่พวกเขาผู้ใหญ่เห็นว่าเป็น “ผู้ชาย” ก็จะถูกเรียกว่าเป็น “ทอม” หรือ “tomboys” จริงอยู่ อาจมีเด็กผู้หญิงบางคนที่ยินดีจะถูกมองว่าเป็น “ทอมบอยส์” แต่เด็กผู้ชายส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยพอใจถ้ามีใครเรียกว่า “หน้าตัวเมีย” หรือ “กระเทย” ซึ่งมักเป็นคำที่มีความหมายดูถูกดูหมิ่น ด้วยเหตุนี้ เด็กผู้ชายและผู้ชายส่วนใหญ่จึงแสดงออกหรือมีพฤติกรรมที่พยายามหลีกเลี่ยงจากการที่จะถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมของผู้หญิง

ในกรณีของ “น้องดอย” เด็กชายอายุสามขวบเศษที่ผู้เขียนคุ้นเคย เขาถูกแม่ของเขาและเด็กผู้หญิงฝาแฝดเพื่อนเล่นอายุห้าขวบประท้วงอยู่เสมอว่า น้องดอยเป็นผู้ชายทำไมถึงพูดว่า “สวัสดีค่ะ” สำหรับเธอทั้งสามแล้ว ผู้หญิงเท่านั้นที่จะพูดคำว่า “ค่ะ” ในที่สุด “น้องดอย” ก็ต้องพูดว่า “สวัสดีครับ” แต่ในขณะที่เดียวกันแม่ของน้องดอยและเด็กผู้หญิงทั้งสองก็ไม่ว่าอะไรเมื่อเล่นกันโดย “น้องดอย” สมมุติตัวว่าเป็นแม่

อย่างไรก็ตาม การวิจัยทางประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยาต่างก็เสนอแนะว่า สิ่งที่เราเห็นว่าเป็นบทบาทที่เหมาะสมกับผู้ชายและผู้หญิงนั้นมักจะเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่ง หรือไม่ก็เป็นลักษณะเฉพาะของช่วงชั้นในสังคมเหล่านั้น หรือไม่ก็เป็นลักษณะเฉพาะของช่วงเวลา (Oakley, 1972, อ้างใน Abbott & Wallace, 1997, 11) สังคมที่แตกต่างกันจะมีภาพลักษณ์ของพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับชายหญิงที่แตกต่างกันไป แม้ในสังคมเดียวกันภาพลักษณ์ที่วั้นเมื่อเวลาเปลี่ยนไปก็มักเปลี่ยนไปด้วย ในสังคมไทยเองก็เป็นเช่นนั้น เมื่อสี่สิบ-ห้าสิบปีก่อน แทบจะไม่มีผู้หญิงไทยเป็นหัวหน้าครอบครัว แต่ในปัจจุบันมีหัวหน้าครอบครัวที่เป็นผู้หญิงมากขึ้น น่าสังเกตว่ามีความแตกต่างที่สำคัญๆ หลายอย่างในเรื่องของวิถีทางที่บทบาทตามเพศภาวะถูกกำหนดนิยามแม้กระทั่งในสังคมใดสังคมหนึ่งหรือช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งทางประวัติศาสตร์ของสังคมนั้นๆ หรือไม่ก็เป็นความแตกต่างบนฐานของความแตกต่างทาง

ชาติพันธุ์ของผู้คนที่ประกอบกันเข้าเป็นสังคม สิ่งที่เราเรียกว่า “สังคมไทย” นั้น แท้จริงแล้วเป็นสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ บ้างก็ผสมปนเปกัน บ้างก็แยกกันได้อย่างชัดเจน สังคมไทยมีทั้งผู้คนเชื้อสายไทย ลาว เขมร มอญ จีน เวียดนาม พม่า มาเลย์ “ชาวเขา” เผ่าต่าง ๆ และอื่น ๆ อีก ฉะนั้น บทบาทที่เหมาะสมของผู้ชาย ของผู้หญิงจึงหลากหลายและแตกต่างกันไป ด้วย ตัวอย่างที่สำคัญในเรื่องนี้ดูเหมือนจะหนีไม่พ้นเรื่องเพศวิถีหรือ sexuality ของผู้หญิง ตัวอย่างเช่น ในบางเวลา ในบางกลุ่มทางสังคม เพศวิถีของผู้หญิงถูกมองว่าเป็นกิเลสตัณหาที่ไม่สามารถควบคุมได้ ในขณะที่เดียวกันกับที่ในเวลาบางกลุ่มทางสังคมกลับถือหรือเห็นว่าผู้หญิงไม่มี (ความต้องการ อารมณ์ทางเพศ และ ฯลฯ) ดังเช่นในกรณีของประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า ผู้หญิงถูกมองและถูกคาดหวังว่าไม่มีความปรารถนาทางเพศใดๆ เลย ในขณะที่คนผิวขาวในประเทศนั้นกลับมองว่าผู้หญิงผิวดำเป็นพวกที่ล่าส่อนทางเพศอย่างไม่สามารถควบคุมได้ นอกจากนั้น ในขณะที่สังคมมีข้อกำหนดกฎหมายเกณฑ์ว่าผู้หญิงผิวดำต้องทำงานเต็มเวลานานๆ ในงานรับจ้าง สังคมกลับกัน ผู้หญิงผิวขาวออกจากงานที่มีค่าจ้างตอบแทนโดยให้เหตุผลต่างๆ นานาบนสิ่งที่เรียกว่า “ความอ่อนแอทางชีววิทยา” ด้วยเหตุนี้เราจึงสามารถสรุปได้ว่าคำอธิบายต่างๆ ที่วางอยู่บนความแตกต่างหรือปัจจัยทางชีววิทยาจึงไม่พอเพียงทั้งเพื่อการอธิบายการแบ่งแยกทางเพศภาวะ และทั้งเพื่ออธิบายความแตกต่างทางเพศภาวะดังกล่าวแล้ว ในทัศนะของ Abbott และ Wallace จึงเห็นว่ามีคามจำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมวิทยาจะต้องพัฒนาทฤษฎีต่างๆ ที่มีความเพียงพอหรือมีความสามารถที่จะอธิบายการแบ่งต่างๆ ทางเพศภาวะ (gender divisions) และพร้อมกันนั้นก็ต้องใส่ใจกับความแตกต่างทั้งหลายทั้งปวงระหว่างเพศภาวะไปด้วยในขณะเดียวกัน

ในทัศนะของนักสตรีนิยม เพศ หรือ sex เป็นคนละอย่างกับ เพศภาวะ หรือ gender กล่าวคือในขณะที่ “เพศ” หมายถึง ความแตกต่างทั้งหลายในทางชีววิทยาระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง “เพศภาวะ” ใช้ในการทำความเข้าใจบทบาทต่างๆ ที่ถูกกำหนดนิยามว่าเหมาะสมของผู้หญิงชาย อันเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทางวัฒนธรรมและสังคม อย่างไรก็ตาม นักสตรีนิยมที่มีทัศนะมุมมองแบบหลังโครงสร้างและหลังทันสมัยนิยมตั้งคำถามกับการแยกความหมายระหว่างเพศ/เพศภาวะดังกล่าว พวกเขาโต้แย้งว่าเมื่อ “เพศภาวะ” เป็นสิ่งสร้างทางสังคม “เพศ” จึงเป็นสิ่งสร้างทางสังคมเหมือนกัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ “เพศ” ถูกใช้เพื่อให้ความถูกต้องชอบธรรมกับการกีดผู้หญิงในฐานะที่เป็นกลุ่มคนให้ต่ำกว่าผู้ชาย ฉะนั้น “เพศ” จึงไม่ใช่พื้นฐานของความแตกต่างทางสังคม

อนึ่ง นักสตรีนิยมแนวหลังทันสมัยยังพยายามเน้นถึงความแตกต่างต่างๆ ระหว่างผู้หญิงด้วยกันเอง และพยายามที่จะต่อต้านขัดขืนการแบ่งโลกออกเป็นประเภทต่างๆ อย่างพินิจตามความเชื่อที่ว่าผลประโยชน์มาจากความแตกต่างของการจัดประเภทแบบงายๆ นั้น ตัวอย่างเช่น การแบ่งระหว่าง “ผิวดำ” กับ “ผิวขาว” หรือ “ผู้ชาย” กับ “ผู้หญิง” เหล่านี้ไม่เพียงพอที่จะทำความเข้าใจ เราจำเป็นต้องนำเอาการแบ่งต่างๆ ที่ซับซ้อนบนพื้นฐานของอัตลักษณ์และการจัดประเภทที่หลากหลายที่ตัดข้ามกันไปมา เข้ามาร่วมพิจารณาด้วยกัน ซึ่งนั่นก็เป็นไป

ตามที่ซูซาน บอร์ด (Bordo, 1990 อ้างใน Abbott & Wallace, 1997, น.11) เสนอไว้ว่า กระบวนการแตกเป็นชิ้นเป็นส่วนย่อยๆ (ของอัตลักษณ์ของผู้คน) อย่างไม่มีที่สิ้นสุดนี้ ย่อมจะเข้าใจไม่ได้จากทัศนระมูมมอมองใดมูมมอมองหนึ่งเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ถ้าเราพูดว่า “ผู้หญิงไทย” เป็นเหยื่อของการกดขี่ ซึ่งเป็นคำพูดรวมๆ ที่กว้างเกินไปเพราะเราไม่รู้ว่าผู้หญิงไทยที่ว่ามีภูมิหลังทางชาติพันธุ์อย่างไร เป็นคนไทยเชื้อสาย ลาว จีน มอญ หรือเขมรกันแน่ เป็นคนรวย คนชั้นกลาง หรือเป็นคนจน เป็นชาวนาหรือเป็นกรรมกร อายุเท่าไร ระดับการศึกษาชั้นไหน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะการจัดแบ่งประเภททั้งหลายที่ตามมาหลังจากคำ “ผู้หญิง” เช่น ผู้หญิงรวย ผู้หญิงจน ผู้หญิงสูงวัย เด็กผู้หญิง เหล่านี้เป็นต้น ต่างล้วนมีความสำคัญต่อสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงด้วยกันทั้งสิ้น ฉะนั้น “การกดขี่ขูดรีด” บน “เพศ/เพศภาวะ” จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อนและเลื่อนไหลเป็นอย่างมากเกินกว่าที่จะสรุปรวบรัดจากมิติการจัดประเภททางสังคมมิติใดเพียงมิติเดียว

อาจสรุปไว้ในขั้นนี้ก่อนว่านักสตรีนิยมส่วนใหญ่มักจะแยกความแตกต่างระหว่าง “เพศ” (sex) กับ “เพศภาวะ” (gender) ทั้งนี้ก็เพื่อสะดวกกับการอธิบายให้คนอื่น ๆ เข้าใจว่า “เพศ” เป็นการจัดประเภทตามลักษณะทางชีววิทยาเป็นคนละส่วนกับ “เพศภาวะ” ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมหรือมนุษย์สร้างขึ้นมา ทั้งนี้ก็เพื่อจะอธิบายต่อไปว่าบรรดาบทบาทหน้าที่ทั้งหลายซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบทบาทหน้าที่ตาม “เพศ” หรือตาม “ธรรมชาติ” นั้น แท้ที่จริงแล้วหาใช่ไม่ หากเป็นบทบาทที่สังคมหรือมนุษย์กำหนดขึ้นมา แต่ “ทีกทัก” เอาว่าเป็นบทบาทที่ธรรมชาติมอบมาให้ เช่นที่สั่งสอนกันต่อๆ มาว่าบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงที่ธรรมชาติมอบมาให้คือเลี้ยงดูลูก “อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน” เป็นต้น ส่วนนักสตรีนิยมที่อยู่ในแนวหลังโครงสร้าง-หลังทันสมัยนิยมเห็นว่า ทั้ง “เพศ” และ “เพศภาวะ” เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมด้วยกันทั้งคู่ ฉะนั้น พวกเธอจึงมักจะใช้ “เพศ/เพศภาวะ” หรือ “sex/gender” ควบคู่กันไป

สังคมวิทยาเพื่อผู้หญิง : เส้นทางก้าวไปข้างหน้า

Abbott กับ Wallace นักสังคมวิทยาผู้หญิงและเป็นนักสตรีนิยมด้วยสรุปว่า นักสตรีนิยมทั้งหลายคงไม่อาจเห็นพ้องต้องกันในประเด็นว่าควรจะมีการเติมเต็มช่องว่างช่องโหว่ต่างๆ ในทฤษฎีและการวิจัยที่ดำรงอยู่ในสังคมวิทยาที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ด้วยอะไรและอย่างไรแต่พวกเขาอาจเสนอแนะว่ามีแนวทางกว้างๆ อยู่สามแนวคือ

1. บูรณาการ (integration)
2. แบ่งแยกนิยม (separatism)
3. คิดกันใหม่ (reconceptualisation)

โดยที่มีเนื้อหาสาระโดยสรุปดังนี้

แนวบูรณาการ

จุดยืนของแนวทางนี้มองเห็นว่าปัญหาสำคัญคืออคติทางเพศหรือ sexist bias ซึ่งมีอยู่ในสังคมวิทยากระแสชาย ดังนั้น ภารกิจก็คือถอดถอนอคติทางเพศออกไป ด้วยการปฏิรูปความคิด (ideas) ตลอดจนปฏิบัติการต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมวิทยา ทั้งนี้ต้องนำผู้หญิงเข้ามา และนั่นย่อมจะทำให้เกิดการถกข้อถกเถียงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในความรู้ของเรา ส่วนเส้นทางข้างหน้าคือการทำการศึกษาวิจัยที่รวมเอา (incorporate) ผู้หญิงเข้ามาในตัวอย่างของการศึกษา พร้อมกันนั้นก็ทำการปฏิรูปทฤษฎีต่างๆ ทางสังคมวิทยาที่มีอยู่ด้วยการขจัดลัทธิเพศนิยมหรือ sexism ออกไป

อย่างไรก็ตามปัญหาใหญ่ของแนวทางนี้ก็เป็นไปได้มากกว่าผู้หญิงจะยังคงถูกกักกันออกไปให้อยู่ตามชายขอบของอำนาจอยู่ดี พวกเธอคงจะกลายเป็นเพียงส่วนที่ถูก “แปะ” หรือ “เพิ่ม” เข้าไปในหลักสูตรและการผนวกผู้หญิงเข้าไปในฐานะที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาก็จะมีลักษณะเป็นการ “สัญญาสัญญา” ด้วยลมปากเสียมากกว่า ยิ่งไปกว่านั้น แนวทางนี้ก็ยังคงปล่อยพื้นฐานของวิชาสังคมวิทยากระแสชายไว้โดยไม่แตะต้อง กับทั้งยังล้มเหลวที่จะทำลายสมมุติฐานที่ว่าวิชานี้เป็นวิทยาศาสตร์ (ประเด็นนี้มาจากแนวคิดแบบหลังโครงสร้างและหลังทันสมัยนิยม) กับทั้งไม่ได้นำเอาหลักการสำคัญๆ ของนักสตรีนิยมเข้าไปพิจารณาในการตัดสินใจว่าอะไรคือความรู้ ตัวอย่างเช่นแนวทางนี้จะปล่อยให้สมมุติฐานต่างๆ ของสังคมวิทยากระแสชาย ที่ว่าด้วยการแบ่งระหว่างพื้นที่สาธารณะกับบ้านเรือนดำรงอยู่ต่อไป เช่นเดียวกับการให้ความสำคัญสูงสุดเฉพาะกับงานที่ได้รับค่าจ้างแต่ให้ความสำคัญน้อยมากหรือไม่ให้ความสำคัญเลยกับสิ่งที่ถูกจัดว่าเป็น “งานบ้าน” ที่ไม่มีค่าจ้าง กับทั้งยังละเลยประเด็นว่าชนชั้น เป็นการแบ่งแยกชั้นพื้นฐานในสังคมและหลักการอื่นๆ อีกหลายข้อก็จะถูกปล่อยไว้ ไม่ถูกท้าทาย หนึ่งเป็นไปได้อันที่รุนแรงที่สุดกว่าเรื่องใดๆ น่าจะได้แก่แนวทางนี้ล้มเหลวที่จะตระหนักว่าเพศภาวะไม่ได้เป็นแค่ตัวแปรหนึ่งในการแบ่งความแตกต่างเท่านั้น แต่สาระสำคัญทั้งหมดอยู่ที่ว่าผู้ชายกดให้ผู้หญิงต่ำกว่าและขูดรีดผู้หญิง โดยที่สังคมวิทยาเป็นสาขาวิชาหนึ่งที่แสดงบทบาทในการให้ความถูกต้องชอบธรรมต่อการขูดรีดนั้น

แนวแบ่งแยกนิยม (Separatism)

จุดยืนของสตรีนิยมแนวทางนี้คือการโต้แย้งว่าสิ่งที่จำเป็นจะต้องมีคือสังคมวิทยาเพื่อผู้หญิงและโดยผู้หญิง นักสตรีนิยมจึงไม่ควรหมกมุ่นอยู่กับความพยายามเปลี่ยนแปลงพื้นฐานที่ดำรงอยู่ของสังคมวิทยา หากแต่ต้องพัฒนาความรู้ทางสังคมวิทยาที่เป็นความรู้ที่สร้างโดยผู้หญิงและว่าด้วยผู้หญิง หนึ่ง ในการนี้ ต้องให้การยอมรับอย่างชัดเจนต่อข้อเท็จจริงว่าโลกใบนี้มักถูกมองจากตำแหน่งแห่งที่ใดแห่งที่หนึ่งอยู่เสมอ ฉะนั้นทัศนคติมุมมองต่างๆ หรือการรับรู้ต่างๆ (perceptions) ของผู้หญิงต่างกับผู้ชาย ยิ่งไปกว่านั้น ยังต้องมองเห็นด้วยว่าเพศภาวะเป็นการแบ่งชั้นพื้นฐานในสังคม ไม่ใช่มีเฉพาะเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ชนชั้น และอื่นๆ เท่านั้น ฉะนั้นผู้หญิง

ทั้งหมดจึงมีส่วนร่วมตำแหน่งแห่งที่เดียวกัน ทั้งนี้เพราะพวกเธอทั้งถูกรอบงำและขูดรีดโดยผู้ชาย การสร้างความรู้ของนักสตรีนิยมจึงต้องเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทฤษฎีต่างๆ กับทั้งยังต้องทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้หญิงทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หญิงนั่นเอง

อย่างไรก็ตามปัญหาของแนวทางนี้คือ มันดำรง หรือสืบทอดการเบียดขับผู้หญิงให้อยู่ชายขอบโดยผู้ชาย กล่าวคือ ถึงแม้ว่านักสังคมวิทยาแนวสตรีนิยมจะแยกตัวออกมา ไม่ “ร่วมหอ” กับสังคมวิทยากระแสชาย แต่สังคมวิทยาที่ว่านี้ ก็ยังคงดำเนินต่อไป พร้อมกับอ้างว่าทำเพื่อพัฒนาทฤษฎีและการศึกษาวิจัยต่างๆ ที่ “เป็นจริง” โดยเมินเฉยกับผู้หญิงและมิติมุมมองต่างๆ ของนักสตรีนิยม ยิ่งไปกว่านั้น การแยกตัวออกไปอย่างสิ้นเชิง อาจมีผลให้ ความรู้ของนักสตรีนิยมไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากสังคมวิทยาซึ่งน่าจะยังคงมีประโยชน์อยู่บ้าง สุดท้ายแล้วการเมินเฉยผู้ชาย อาจทำให้แง่มุมต่างๆ ที่สำคัญๆ ของความเป็นจริงทางสังคมของผู้หญิงอาจถูกมองข้ามไปด้วยก็ได้ รวมทั้งคำพูดหรือข้อสรุปทั่วไปว่าผู้ชายขูดรีด ครอบงำ และ กดขี่ผู้หญิงให้ด้อยกว่า (subordinate) ในปริมนทลสาธาณะและส่วนตัวก็อาจหายไปด้วย ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการวิเคราะห์ว่าด้วยการกดขี่ผู้หญิงจำเป็นจะต้องทำโดยการวิเคราะห์บทบาทของผู้ชายที่มีในการกดขี่นั้นนั่นเอง

แนวสร้างกรอบคิดใหม่ (Reconceptualisation)

จุดยืนของแนวทางนี้ ยอมรับความจำเป็นของการทำวิจัยทางสังคมวิทยาโดยผู้หญิงและเพื่อผู้หญิง พร้อมกับเชื่อว่าผู้หญิงมีทัศนะมุมมองที่แตกต่างไปจากผู้ชายและข้อนี้เอง ทำให้เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้างขึ้นมาจากตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิง นอกจากนั้นยังตระหนักด้วยว่าจำเป็นที่ผู้หญิงจะต้องทำการศึกษาวิจัยว่าด้วยผู้ชายและเด็กผู้ชาย เช่นเดียวกับที่ต้องทำเกี่ยวกับผู้หญิงและเด็กผู้หญิง กับทั้งยอมรับด้วยว่าการค้นพบต่างๆ ทางทฤษฎีและการวิจัยของสังคมวิทยากระแสชาย สามารถส่งผลกระทบต่อสังคมวิทยาแนวทางการศึกษานักสตรีนิยมและในขณะเดียวกันสังคมวิทยาแนวสตรีนิยมก็สามารถส่งผลกระทบต่อสังคมวิทยากระแสชายได้ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามแนวทางนี้ปฏิเสธทัศนะที่ว่าสิ่งที่จำเป็นจะต้องทำก็มีเพียงแค่บูรณาการสังคมวิทยาแนวสตรีนิยมเข้าไปกับการค้นพบต่างๆ ทางทฤษฎีและการวิจัยทางสังคมวิทยาที่เคยมีและกำลังมีอยู่ เท่านั้นก็เป็นการเพียงพอแล้วที่จะเติมเต็มช่องว่างทางความรู้ที่ดี การดัดแปลงความรู้ด้วยแง่มุมหรือจุดแข็งของทฤษฎีที่มีอยู่ในขณะนี้ (ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มาจากกระบวนการสร้างความรู้โดยผู้ชายและเพื่อผู้ชาย) ก็ดี ตรงกันข้าม แนวทางนี้กลับเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้างกรอบคิดทางทฤษฎีสังคมวิทยาที่ใหม่เลยทีเดียว ซึ่งนั่นหมายความว่าถึงการศึกษาใหม่ทั้งหมด มากกว่าจะเป็นเพียงแค่การปฏิรูป ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ามีสองเหตุผลคือหนึ่ง บรรดาทฤษฎีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในขณะนี้ล้วนแต่มีลักษณะเพศนิยมจนเกินกว่าที่จะเยียวยาแก้ไขด้วยการปฏิรูปเพียงบางส่วน สองเป็นเพราะแท้ที่จริงแล้วการวิจัยของนักสตรีนิยมทำทลายสมมุติฐานและการสร้างคำอธิบายทั่วไปที่มาจากการศึกษากระแสชายอยู่แล้วนั่นเอง ด้วยเหตุนี้สิ่ง

ที่จำเป็นจะต้องทำคือ การคิดใหม่สร้างใหม่ทางสังคมวิทยาอย่างถึงรากถึงโคนเลยทีเดียว ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้รวบรวมเอาผู้หญิงและเรื่องราวของผู้หญิงเข้าไปสู่การสร้างความรู้ที่เพียงพอได้

อย่างไรก็ตามปัญหาใหญ่ที่สุดของแนวทางนี้คือนักสังคมวิทยาในแนวกระแสชาวยจำนวนมากต่อต้านทัศนคติที่เสนอว่าควรจะมีการสร้างกรอบคิดใหม่ดังกล่าว กระนั้นก็ตาม Abbott กับ Wallace (1997) ยอมรับแนวทางการสร้างกรอบคิดใหม่นี้ โดยที่ตระหนักดีว่า นี่คือการต่อสู้ดิ้นรนแบบ “เซ็นครกขึ้นภูเขา” เลยทีเดียว แต่ก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำเพื่อให้ได้มาซึ่งสังคมวิทยาที่พวกเขาถือว่า “พอเพียง” กว่าที่มีอยู่

สรุป

ประเด็นต่าง ๆ ที่นำเสนอมาแต่ตอนต้น คือ กล่าวได้ว่าจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างขึ้นมาจากทัศนคติมุมมองต่าง ๆ ของนักสตรีนิยม โดยที่มาจากข้อโต้แย้งว่า ทฤษฎีและปฏิบัติการต่าง ๆ ของสังคมวิทยาซึ่งในที่นี้เรียกว่าเป็นสังคมวิทยากระแสชาวยนั้นไม่เพียงพอ เพราะเหมินเฉยหรือไม่ก็เบียดขับให้ผู้หญิงออกไปอยู่ชายขอบ หรือไม่ก็เป็นสังคมวิทยาที่ยอมรับการอธิบายต่าง ๆ ในแนวชีววิทยาว่าเป็นคำอธิบายเพียงพอหรือใช้ได้กับการอธิบายการแบ่งต่าง ๆ ทางเพศภาวะและพฤติกรรมทางสังคมของผู้หญิง โดยที่ Abbott กับ Wallace (และนักสตรีนิยมคนอื่น ๆ อีกมาก) เสนอแนะว่า การอธิบายในแนวนี้ ซึ่งเป็น “biological reductionism” นั้นไม่เพียงพอ ไม่มีความสามารถพอ เนื่องจากมันก็หักเอาว่า ความแตกต่างทางชีววิทยาต่าง ๆ ระหว่างเพศนั้นสามารถนำมาอธิบายการแบ่งทางเพศภาวะได้ พวกเขาโต้แย้งว่า การแบ่งเพศภาวะ หรือ “gender division” อันได้แก่การแบ่งเป็นผู้ชาย กับผู้หญิง รวมตลอดถึงการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ตามมานั้นเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม หรือ “socially constructed” และไม่สามารถอธิบายด้วยการอ้างถึงความแตกต่างนานาประการทางเพศที่มาจากชีววิทยา ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขายังโต้แย้งและเสนอว่า หน้าที่การงานต่าง ๆ (jobs) ก็ดี กิจกรรมต่าง ๆ (activities) ก็ดี นั้นถูกทำให้มีเพศ (sexualised) ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคม ซึ่งสิ่งนี้จำเป็นจะต้องได้รับการศึกษาและแสวงหาค้นต่อไป

พวกเราโต้แย้งชัดด้วยว่าจำเป็นจะต้องมีสังคมวิทยาที่มาจากตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิง และถ้าหากสังคมวิทยาแนวนี้จะต้องเป็นส่วนหนึ่งของสังคมวิทยาแล้วละก็ สังคมวิทยาเองนั้นแหละ ต้องการการคิดกรอบใหม่ ฉะนั้นการที่จะ “เติมช่องว่างต่าง ๆ ให้เต็ม” จึงไม่สามารถทำได้ด้วยเพียงแต่พากันทำวิจัยกันต่อไปหรือดัดแปลงสังคมวิทยากันเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น การมองโลกโดยผ่าน “แว่น” ของผู้หญิงจึงมีความหมายว่า เราจำเป็นต้องคิดถึงสังคมวิทยาแบบใหม่และต้องทำทฤษฎีและการค้นพบทางการวิจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างน้อยที่สุด สิ่งเหล่านั้นยังไม่เพียงพอ หรืออาจแย้งยิ่งไปกว่านั้นคือ สิ่งเหล่านั้นผิดพลาด

อนึ่ง ต้องตระหนักกันด้วยว่ามีมุมมองแนวสตรีนิยมนั้น มิได้มีเพียงมุมมองเดียว หากแต่มีหลากหลายแนว ในทางสังคมวิทยาเองนั้น ก็มีมุมมองต่าง ๆ ที่แข่งขันกันอยู่เช่น แนวมาร์กซิสต์ แนวเวเบอร์ (Weberian) แนวของนักปฏิสัมพันธ์ (interactionist) แนว

ethnomethodological แนวนักโครงสร้างหน้าที่นิยม และแนวของนักหลังทันสมัย หรือ postmodernis เป็นต้น ที่ยกมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เราน่าจะได้พบเห็นกันบ่อยๆ เท่านั้น นักสังคมวิทยาแนวสตรีนิยมแบ่งกันออกตามสำนักคิดต่างๆ นี้เช่นกัน แต่สิ่งที่พวกเธอมีอยู่ร่วมกัน คือ ความมุ่งมั่นที่จะมองโลกผ่าน “แว่น” หรือมิติมุมมองของผู้หญิงนั่นเอง